

Екологічне право

УДК 343.9.

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20040985>

**Диференціація кримінальної відповідальності
за знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу: виклики
воєнного стану та європейські стандарти**

Форостяний А. В.,

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики,
Київський університет інтелектуальної власності та права, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-8683-488X>

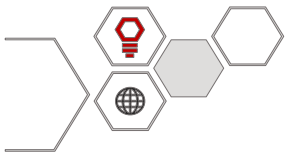
Микитчик О. В.,

кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права, процесу та криміналістики,
Київський університет інтелектуальної власності та права, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-4973-2670>

Драган О. В.,

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
завідуюча кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Київського університету інтелектуальної власності та права, м. Київ, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-5696-6360>

Прийнято: 14.04.2026 | Опубліковано: 30.04.2026

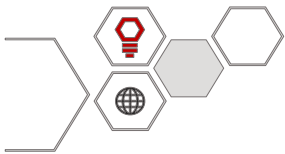
Анотація. У статті досліджуються окремі проблемні питання відсутності чіткої законодавчої диференціації між умисним та необережним заподіянням шкоди рослинному світу в кримінальному праві України. Актуальність дослідження зумовлена безпрецедентними масштабами екологічних втрат внаслідок збройної агресії РФ, які станом на березень 2026 року перевищили 6,41 трлн грн, де збитки лише від лісових пожеж та знищення біомаси дерев становлять понад 2 трлн грн.

Чинна редакція ст. 245 КК України не враховує ставлення суб'єкта до наслідків у контексті сучасних екологічних катастроф, що призводить до невідповідності покарання реальній суспільній небезпеці. У роботі використано порівняльно-правовий метод для аналізу положень Директиви (ЄС) 2024/1203 та концепції «екологічного недбальства» у Model Penal Code (США).

Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових та спеціальних юридичних методів, зокрема порівняльно-правовий метод, використаний для аналізу положень Директиви (ЄС) 2024/1203 та концепцій «екологічного недбальства» і «шкали вини» у Model Penal Code (США); статистичний метод, застосований для обробки даних Державної екологічної інспекції щодо масштабів екологічних збитків внаслідок збройної агресії; герменевтичний метод, за допомогою якого досліджено зміст ст. 245 КК України та судову практику Верховного Суду; а також метод моделювання, що дозволив сформулювати конкретні пропозиції щодо внесення змін до кримінального законодавства України з метою диференціації відповідальності за умисні та необережні діяння.

Висвітлюються окремі питання неналежної взаємодії органів державної влади з громадськими природоохоронними та правозахисними організаціями в питаннях оцінки екологічної шкоди, моніторингу стану довкілля.

Розроблені пропозиції стосовно внесення змін до національного законодавства з метою вдосконалення норм, що передбачають

відповідальність за знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу.

Розглядаються окремі аспекти кримінальної відповідальності за шкоду українському довкіллю військовими діями Російської федерації проти України. Пропонуються відповідні зміни до законодавства.

Практичне значення результатів полягає у можливості їх використання для вдосконалення Кримінального кодексу України та оптимізації методик доказування умисного знищення рослинного світу у міжнародних судових інстанціях.

Ключові слова: навколишнє середовище, кримінальні правопорушення проти довкілля, кримінальна відповідальність, вина, умисне та необережне знищення об'єктів рослинного світу, екологічна шкода, кваліфікація, воєнний стан, правозастосування, удосконалення законодавства, міжнародний досвід.

Differentiation of Criminal Liability for Destruction or Damage to Plant Life: Challenges of Martial Law and European Standards

Andrii Forostianyi,

Candidate of Law, Associate Professor

Associate Professor of the Department of Criminal Law, Procedure and Forensics,

Kyiv University of Intellectual Property and Law, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0001-8683-488X>

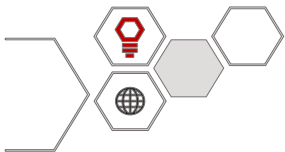
Oleksandr Mykytchyk,

Candidate of Law, Professor,

Professor of the Department of Criminal Law, Procedure and Forensics,

Kyiv University of Intellectual Property and Law, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0002-4973-2670>

Olena Dragan,

Doctor of Law, Professor,

Honored Lawyer of Ukraine,

Head of the Department of Criminal Law, Procedure and Forensics, Kyiv

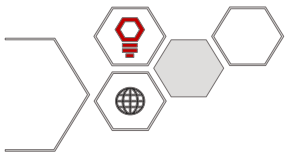
University of Intellectual Property and Law, Kyiv, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0002-5696-6360>

Abstract. The article explores specific problematic issues regarding the lack of clear legislative differentiation between intentional and negligent harm to plant life in the criminal law of Ukraine. The relevance of this study is driven by the unprecedented scale of environmental losses resulting from the armed aggression of the Russian Federation, which as of March 2026, have exceeded UAH 6.41 trillion, with damages from forest fires and biomass destruction alone accounting for over UAH 2 trillion.

The current version of Article 245 of the Criminal Code of Ukraine does not account for the subject's attitude toward the consequences in the context of modern environmental disasters, leading to a discrepancy between the punishment and the actual social danger. The study employs a comparative legal method to analyze the provisions of Directive (EU) 2024/1203 and the concept of «environmental negligence» in the Model Penal Code (USA).

The methodological basis of the research comprises a comprehensive set of general scientific and specialized legal methods. In particular, the comparative legal method was employed to analyze the provisions of Directive (EU) 2024/1203 and the concepts of "environmental negligence" and the «scale of guilt» within the Model Penal Code (USA). The statistical method was applied to process data from the State Environmental Inspectorate of Ukraine regarding the scale of environmental damage resulting from armed aggression. The hermeneutic method was used to examine the content of Article 245 of the Criminal Code of Ukraine and the case law of the Supreme Court. Finally, the modeling method enabled the

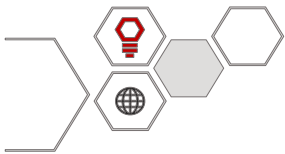
formulation of specific proposals for amending the criminal legislation of Ukraine, aimed at the differentiation of liability for intentional and negligent acts.

The paper highlights certain issues regarding the inadequate interaction between state authorities and public environmental and human rights organizations in assessing environmental damage and monitoring the state of the environment. Proposals have been developed to amend national legislation to improve the norms providing for liability for the destruction or damage to plant life objects.

Certain aspects of criminal liability for the damage caused to the Ukrainian environment by the military actions of the Russian Federation against Ukraine are examined. Corresponding legislative changes are proposed. The practical significance of the results lies in the possibility of their application to enhance the Criminal Code of Ukraine and optimize methods for proving the intentional destruction of plant life in international judicial institutions.

Keywords: environment, environmental crimes, criminal liability, guilt, intentional and negligent destruction of plant life, environmental damage, qualification, martial law, law enforcement, legislative improvement, international experience.

Актуальність теми. В умовах глобальних кліматичних змін та посилення антропогенного тиску на навколишнє середовище, охорона об'єктів рослинного світу набуває статусу пріоритетного завдання національної безпеки кожної держави. Рослинний світ є не лише основою біологічного різноманіття, а й критично важливим чинником підтримання екологічної рівноваги. Для України це питання є особливо актуальним внаслідок масштабних лісових пожеж, незаконних рубок та, особливо, через катастрофічні наслідки агресивної війни, що призводить до масового знищення об'єктів рослинного світу на значних територіях. Ефективна протидія таким посяганням неможлива без чіткого, дієвого та актуального механізму кримінально-правової відповідальності. Сучасний стан правової

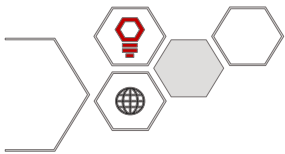

охорони навколишнього середовища характеризується невідповідністю між декларативними нормами та реальним механізмом їх реалізації, що особливо загострюється в умовах правового режиму воєнного стану та системного ігнорування превентивних заходів.

Постановка завдання. Нормативно-правове регулювання кримінально-правової охорони об'єктів рослинного світу в умовах глобальних кліматичних трансформацій та ескалації збройних конфліктів потребує вдосконалення, оскільки чинне законодавство продовжує розглядати об'єкти рослинного світу переважно як відокремлений ресурсний актив, а не як фундаментальний складник безпеки держави. Є ряд дискусійних питань, які стосуються кваліфікації кримінальних правопорушень проти рослинного світу, відсутності чіткої законодавчої диференціації між умисним та необережним заподіянням шкоди рослинному світу, відсутності правового регулювання заподіяння шкоди, які призвели до катастрофічних наслідків внаслідок військової агресії тощо.

Дослідження проблем кримінально-правової охорони об'єктів рослинного світу здійснювали такі науковці як С.Б. Гавриш, О.О. Дудоров, Д.В. Каменський, Т.В. Корняков, В.В. Локтіонов, В.К. Матвійчук, П.В. Мельник, І.І. Митрофанов, Р.О. Мовчан, В.О. Навроцький, Є.О. Письменський, А.М. Притула, Ю.А. Турлова та інші. Разом з тим питання вдосконалення кримінального правового формулювання норми ст. 245 Кримінального кодексу України [1], визначення складу вказаного кримінального правопорушення, кримінальної відповідальності є дискусійними і потребують подальших наукових досліджень.

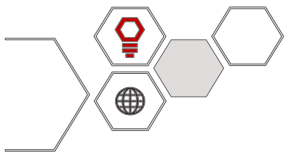
Виклад основного матеріалу. Однією з важливих проблем кримінальної відповідальності за знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу є відсутність диференціації між умисним і необережним заподіянням шкоди довіллю. Правова оцінка дій правопорушника часто фокусується переважно на заподіяних збитках, без урахування ставлення

суб'єкта до вчиненого кримінального правопорушення. Проблема відсутності чіткої диференціації між умислом та необережністю в контексті заподіяння шкоди довкіллю (зокрема, об'єктам рослинного світу) створює невідповідність: за паління сухої трави через недбалість та за цілеспрямоване випалювання рідкісних екосистем з метою зміни цільового призначення землі часто передбачено подібні санкції, що нівелює виховну та превентивну функції права [11].

В українському законодавстві, зокрема в статтях 245 та 246 Кримінального кодексу України, межа між недбалістю та непрямим умислом часто розмита через конструкцію складів кримінальних правопорушень, де наслідки є схожими. Це суперечить принципу справедливості, закладеному в Директиві ЄС 2008/99/ЄС (та її оновленій версії 2024 року) [2], яка наполягає на тому, що кримінальна відповідальність має бути пропорційною не лише шкоді, а й ступеню вини. Міжнародна практика, зокрема, досвід країн англосаксонської правової сім'ї, оперує концепцією «екологічного недбальства» (*environmental negligence*) як окремого інституту, тоді як вітчизняна доктрина змушена підтягувати складні техногенні катастрофи під стандарти «необережності», що фактично прирівнює масштабні транскордонні забруднення до побутових інцидентів [13; 14].

Неоднозначне розмежування призводить до того, що умисне пошкодження об'єктів рослинного світу маскується під «випадковість» або «технічну помилку», дозволяючи суб'єктам господарювання уникати суворої відповідальності через недосконалість суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Відсутність визначення у КК України чітких критеріїв умислу і необережності при вчиненні кримінальних правопорушень проти довкілля робить правозастосування неефективним, а покарання – невідповідним внутрішньому ставленню винуватого до екологічної катастрофи, що вимагає перегляду окремих положень КК з метою

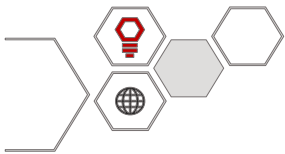
запровадження «шкали вини», адаптованої до стандартів міжнародного екологічного права.

Міжнародне право, зокрема, практика Європейського суду з прав людини (наприклад, у контексті екологічних справ проти Туреччини чи Італії), дедалі частіше апелює до того, що держава має забезпечувати «ефективний стримуючий ефект». Якщо національне законодавство (як у випадку з КК України) пропонує занадто широку систему санкцій або не розрізняє мотивів, воно порушує позитивне зобов'язання держави щодо захисту довкілля. Порівняльний аналіз із Model Penal Code (США) [3] показує інший шлях: там вводиться градація від «recklessness» (необачність) до «knowing violation» (свідоме порушення), де кожна ступінь вини має чітко закріплений поріг доказування. В Україні ж відсутність такої градації призводить до того, що за знищення столітньої діброви внаслідок «необережної» вирубки (яка де-факто є спланованою схемою) призначаються штрафи, що неспівмірні з прибутком від реалізації деревини.

Так, М.Р. Мовчан слушно вважає, що не можуть вважатись однаково суспільно небезпечними кваліфіковані за тією самою кримінально-правовою нормою (ст. 245 КК України):

– як дії осіб, які демонструють необережне ставлення навіть до діяння (наприклад, кинули недопалок, що призвів до лісової пожежі), та осіб, які хоч умисно ставляться до діяння, однак необережно до наслідків (зазвичай це підпал трави, який переростає в більш масштабну пожежу);

– так і, врешті-решт, дії осіб, які, керуючись різними мотивами (помста, приховування інших протиправних дій тощо), умисно знищують об'єкти рослинного світу шляхом цілеспрямованого підпалу [4, с.354; 10, с. 293]. Автор пропонує диференціювати кримінальну відповідальність за, з одного боку, умисне знищення/пошкодження об'єктів рослинного світу, вчинене шляхом підпалу, а, з іншого, знищення/пошкодження об'єктів рослинного світу, які стали наслідком необережного поводження з вогнем чи іншими

джерелами підвищеної небезпеки. Розміщені в цих кримінально-правових заборонах санкції мають відрізнятися [4, с.356].

Дослідники Л.М. Бабайлова, Климович В. з цього приводу зазначають, що недоліки законодавчого і правозастосовного характеру несуть ризики значного погіршення стану навколишнього середовища як на території, що підконтрольна Україні, так і на непідконтрольних територіях. При цьому проект Кримінального Кодексу в його чинній редакції жодним чином не вирішує проблему відсутності диференціації відповідальності за умисне та необережне знищення об'єктів рослинного світу, що свідчить про нагальну потребу в удосконаленні відповідних проектованих положень нового Кримінального Кодексу України. Крім того, наразі незадовільним залишається і взаємодія органів державної влади з громадськими природоохоронними та правозахисними організаціями в питаннях оцінки екологічної шкоди, моніторингу стану довкілля, тощо [9; 11].

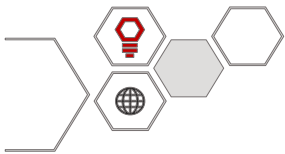
Громадянське суспільство, громадяни, юридична спільнота ще не приділяють належної уваги екологічним кримінальним правопорушенням, переважно сприймаючи їх як другорядні. У той же час своєчасний і правильний розгляд судами кримінальних правопорушень, передбачених ст. 245 КК України, є важливим засобом захисту гарантованого Конституцією права громадян на безпечне довкілля [5].

Досліджуючи вказані питання неможливо оминути відповідальність за шкоду українському довкіллю, які завдано військовими діями проти України.

Так за інформацією Державної екологічної інспекції України станом на березень 2026 року загальна сума збитків становить 6 412 498 538 596 грн:

1. Атмосфера (забруднення повітря):

- горіння нафтопродуктів: 178,5 млрд. грн. (викинуто 4,1 млн. т. забруднюючих речовин).
- лісові пожежі: 962,2 млрд. грн. (площа пожеж – 158,6 тис. га).
- інші загоряння: 6,3 млрд. грн. (площа – 3,5 млн. м²).

2. Водні ресурси:

- забруднення водних об'єктів: 75,8 млрд. грн. (скинуто 36,2 тис. т. шкідливих речовин).
- засмічення водних об'єктів: 9,8 млрд. грн. (42,4 млн. кг. відходів).
- самовільне використання ресурсів: 35,0 млрд. грн. (вилучено 21,1 млн. м³ води).

3. Земельні ресурси:

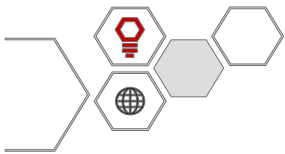
- засмічення земель: 1,33 трлн. грн. (площа – 25,3 млн. м²).
- забруднення ґрунтів: 22,3 млрд. грн. (площа – 1,4 млн. м²).

4. Природно-заповідний фонд, рослинний та тваринний світ:

- пошкодження рослинного світу: 275,7 млрд. грн. (площа – 28,5 тис. га).
- знищені та пошкоджені дерева/рослини: 1,04 трлн. грн. (82,6 млн шт.).
- знищення тваринного світу: 163,4 млн. грн. (75,2 тис. екз.) [6].

Зазначені цифри красномовно свідчать про необхідність нормативного вдосконалення сучасного стану правової охорони рослинного світу в Україні через безпрецедентні масштаби руйнувань, спричинених збройною агресією.

В.Г. Хашев, який ґрунтовно досліджував вплив військових дій на екологію, зазначає, що, випадки знищення або пошкодження лісових масивів та інших об'єктів рослинного світу, що вчиняються в Україні підпадають під поняття «інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» та підлягають кваліфікації за ст. 438 КК лише у тому разі, якщо доведено, що вони вчинені в контексті та у зв'язку з веденням бойових дій, а також спричинили широку, довгочасну і серйозну шкоду навколишньому природному середовищу [7, с.161]. Як зазначає автор: «На жаль доводиться констатувати, що ці ознаки є оціночними, а тому існує потреба в ініціюванні на міжнародному рівні розробки та нормативного закріплення чітких критеріїв мінімальної шкоди навколишньому природному середовищу, яка даватиме підстави кваліфікувати заподіяння такої шкоди як

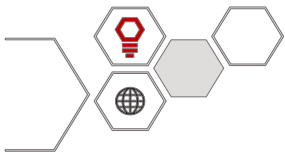

воєнний злочин за міжнародним гуманітарним правом. Якщо зв'язок з веденням воєнних дій відсутній, то масове знищення рослинного світу підлягає кваліфікації як екоцид за ст. 441 КК, а якщо при цьому масовість знищення таких об'єктів відсутня, то ці діяння можливо кваліфікувати за ст. 245 або ст. 246 КК, але також лише у тих випадках, коли відсутній зв'язок з веденням воєнних дій. У випадку, якщо окремих чи група російських військових знищують або пошкоджують об'єкт рослинного світу, але тим самим широкої, довготривалої і серйозної шкоди не буде заподіяно, але є контекстуальний зв'язок із веденням бойових дій, то такі діяння також мають підлягати кваліфікації, залежно від предмету та/або способу впливу на об'єкти рослинного світу (за ст. 245 КК або ст. 246 КК)» [7, с.161].

Відсутність у статтях 245 та 246 КК України чіткої диференціації між умисним знищенням флори (наприклад, цілеспрямовані підпали лісів для маскування позицій або логістичних цілей) та необережним заподіянням шкоди створює ситуацію, де 82,6 млн. знищених одиниць дерев та рослин отримують однакову правову оцінку незалежно від умисного або необережного ставлення винуватого до наслідків [8].

Висновки. Підсумовуючи зазначене можна сформулювати такі положення. Необхідно диференціювати кримінальну відповідальність за, з одного боку, умисне знищення/пошкодження об'єктів рослинного світу, вчинене шляхом підпалу, та, з іншого, знищення/пошкодження об'єктів рослинного світу, які стали наслідком необережного поводження з вогнем чи іншими джерелами підвищеної небезпеки. Розміщенні в цих кримінально-правових заборонах санкції мають відрізнятися.

Відсутність чіткої межі між умисним руйнуванням екосистем та кримінально протиправною недбалістю суперечить європейському вектору розвитку права. Згідно з Директивою (ЄС) 2024/1203, криміналізація екологічних деліктів має базуватися на принципі пропорційності ментального

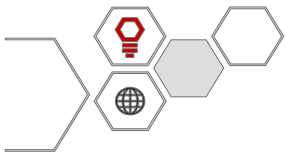
ставлення суб'єкта до наслідків. Впровадження концепції «екологічного умислу» (на зразок Model Penal Code США) дозволить виокремити випадки економічно вмотивованого або воєнного нищення флори в категорію тяжких злочинів.

Отже, існує потреба нормативного вдосконалення сучасного стану правової охорони рослинного світу в Україні через безпрецедентні масштаби руйнувань, спричинених збройною агресією проти України. Застосування концепції «екологічного недбальства» та виокремлення «екоцидного умислу» дозволить: пропорційно притягати до кримінальної відповідальності за масштабні руйнування; забезпечити невідворотність покарання; адаптувати санкції.

Також слушно буде доповнити ст. 245 КК України частиною 3, передбачивши відповідальність за умисне знищення об'єктів рослинного світу, вчинене шляхом підпалу або іншим загальнонебезпечним способом, що призвело до екологічної катастрофи або збитків в особливо великих розмірах.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Редакція від 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-12> (дата звернення: 25.03.2026).
2. Директива 2008/99/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 19 листопада 2008 року про кримінально-правову охорону навколишнього середовища. *Official Journal of the European Union*. 2008. L 328. P. 28–37. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/99/oj/eng> (дата звернення: 25.03.2026).
3. Model Penal Code / American Law Institute. *University of Pennsylvania Carey Law School*. URL: <https://www.law.upenn.edu/faculty/paul-robinson/clrgcodes/MPC.html> (дата звернення: 25.03.2026).
4. Мовчан Р.О. Диференціація кримінальної відповідальності за умисне та необережне знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу:

іноземний досвід, національні перспективи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 352–357. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.59> (дата звернення: 25.03.2026).

5. Бабайлова Л. М. Кримінальна відповідальність за знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 652–658. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.102> (дата звернення: 25.03.2026).

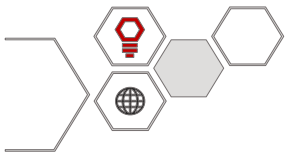
6. Оновлена щотижнева інфографіка про збитки, завдані довкіллю (станом на 13.03.2026). *Державна екологічна інспекція України : офіційний вебпортал*. 2026. URL: <https://www.dei.gov.ua/post/onovlena-shchotizhneva-infografika-pro-zbitki-zavdani-dovkillyu-13-03-2026> (дата звернення: 25.03.2026).

7. Хашев В.Г. Проблемні питання кваліфікації випадків знищення або пошкодження лісових масивів та інших об'єктів рослинного світу, що вчиняють російські військові в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 83, ч. 3. С. 156–162. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.24/>

8. Ковальчук Т. Екологічні збитки України від російської агресії сягнули майже 6,4 трлн грн .*Delo.ua*. 2025. URL: <https://delo.ua/news/ekologichni-zbitki-ukrayini-vid-rosiiskoyi-agresiyi-syagnuli-maize-64-trln-grn-naibilse-postrazdali-grunti-45897>.

9. Нікітін Ю. В., Нікітін Д. Ю. Кримінально-правова відповідальність за екоцид: національний та міжнародний вимір. *Ірпінський юридичний часопис*. 2025. №19. С. 162–174. DOI: [10.33244/2617-4154-2\(19\)-2025-162-174](https://doi.org/10.33244/2617-4154-2(19)-2025-162-174).

10. Мовчан Р. О. Про перспективи удосконалення законодавчого опису ознак предмета злочину, передбаченого ст. 245 КК України. *Правова держава*. 2023. № 51. С. 124–132. DOI: [10.18524/2411-2054.2023.51.287993](https://doi.org/10.18524/2411-2054.2023.51.287993).

11. Климович В. А. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 245 КК України «Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу». *Київський часопис права*. 2025. № 4. С. 161–166. DOI: 10.32782/klj/2025.4.24.

12. Турій А. Відповідальність за знищення чи пошкодження об'єктів рослинного світу. *Юридичний блог*. 2024. URL: <https://turii.com.ua/publikatsii/vidpovidalnist-za-znishhennya-chi-poshkodzhennya-ob-iektiv-roslinnogo-svitu/>.

13. Faure M., Partain R. *Environmental Law and Economics: Theory and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. 540 p.

14. Hunter D., Salzman J., Zaelke D. *International Environmental Law and Policy*. 5th ed. New York: Foundation Press, 2018.